

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2022. № 12.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2022.12.13>

УДК 339.727

Н. П. Карачина,

д. е. н., професор, завідувач кафедри менеджменту, маркетингу та економіки, Вінницький національний технічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8316-2835>

В. М. Семцов,

д. е. н., доцент, фахівець із зв'язків з громадськістю

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8981-8850>

В. Е. Терещенко,

здобувач, Вінницький національний технічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6218-4904>

СУТНІСТЬ ТА МІСЦЕ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

N. Karachyna,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Management, Marketing and Economics, Vinnytsia National Technical University

V. Semtsov,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Public relations specialist

V. Tereshchenko,

Applicant, Vinnytsia National Technical University

THE ESSENCE AND PLACE OF FOREIGN INVESTMENTS IN THE SYSTEM OF SOCIO-ECONOMIC RELATIONS

Акцентовано увагу на тому, що іноземні інвестиції приховують у собі значний економічний потенціал. Здійснено теоретичне обґрунтування стосовно необхідності та можливості використання іноземних інвесторів в контексті забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку агентів-реципієнтів.

Встановлено, що перспективним напрямком зниження соціально-економічних ризиків може бути комплекс заходів, який розроблений органами влади на основі індикативного планування. Підкреслено, що підвищення ефективності використання іноземних інвестицій шляхом використання індикативного планування може призвести до забезпечення стійких інституційних змін розвитку агента-реципієнта.

Представлено контурний теоретичний базис формування динамічного індикативного планування в контексті залучення іноземних інвестицій. Здійснено ідентифікацію основних негативних та позитивних соціально-економічних процесів в контексті інституційної динаміки залучення іноземних інвестицій.

Підкреслено, що традиційна система державного контролінгу за іноземними інвестиціями в контексті опортуністичних процесів не має достатньої результативності в силу відсутності належно обґрунтованих інституційних механізмів контролю.

Emphasis is placed on the fact that foreign investments hide significant economic potential. A theoretical substantiation of the necessity and possibility of using foreign investors in the context of ensuring sustainable socio-economic development of recipient agents has been carried out.

It has been established that a complex of measures developed by authorities on the basis of indicative planning can be a promising way to reduce socio-economic risks. It is emphasized that increasing the efficiency of the use of foreign investments through the use of indicative planning can lead to the provision of sustainable institutional changes in the development of the recipient agent.

A contour theoretical basis for the formation of dynamic indicative planning in the context of attracting foreign investments has been formed. Identification of

the main negative and positive socio-economic processes in the context of attracting foreign investments was carried out.

It has been established that indicative planning is the main full-fledged tool for ensuring the sustainable socio-economic development of the recipient agent in post-industrial conditions in the context of foreign investment, in addition, it allows to qualitatively identify motivational determinants that will reduce the risk of errors during state controlling.

Attention is drawn to the fact that during economic transactions with the participation of foreign investors, destructive economic processes often occur, which due to institutional reasons are not caused by a violation of the current legislation, but at the same time cause significant economic losses to the recipient agent. It has been established that dysfunctional economic behavior is an integral part of economic relations.

It was noted that the domestic economy continues to be actively used as a tool for transferring financial resources outside the state. Special attention is paid to the negative consequences of opportunistic economic processes based on re invoicing under the conditions of using foreign investors.

It is emphasized that the traditional system of state control over foreign investments in the context of opportunistic processes is not sufficiently effective due to the lack of properly substantiated institutional control mechanisms.

Ключові слова: *економіка, іноземні інвестиції, ризик, індикативне планування, розвиток, ефективність.*

Key words: *economy, foreign investment, risk, indicative planning, development, efficiency.*

Постановка проблеми. Цілком очевидно, що в умовах глобалізації іноземні інвестиції все частіше виступають важливою детермінантою розвитку економіки. У цьому зв'язку проблематика впровадження іноземних інвестицій отримує нові еволюційні імпульси і, як наслідок, виникає гостра потреба в удосконаленні інвестиційної політики в контексті розвитку соціально-економічних відносин.

Слід відзначити, що в межах традиційних фінансово-економічних теорій прийнято розглядати лише позитивний, як правило, стимулюючий вплив іноземних інвестицій на економіку. Натомість у реальному житті це не зовсім так, оскільки іноземні інвестиції можуть бути не лише фактором економічного зростання, а й каталізатором серйозних соціально-економічних дисфункцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні, за результатами аналізу наявних наукових джерел, можна впевнено стверджувати, що ступінь дослідження питань, що стосуються впливу іноземних інвестицій на соціально-економічний розвиток агентів ринку є невисоким.

Проблематика впровадження іноземних інвестицій знаходить своє відображення в тій чи іншій мірі у працях таких зарубіжних вчених як О. Вільямсон [1], Ж.-Ж. Лафон [2], П. Мілгром [3], П. Самуельсон [4], Е. де Сото [5], Дж. Стіглер [6], А. Хіллман [7] та ін.

Значний вклад в аналіз інвестиційних аспектів здійснили такі вітчизняні науковці як А. Завербний [8], К. Касянок [9], Т. Мельник [10], О. Носова [11] та ін. Разом з тим, незважаючи на усю глибину та різноплановість існуючих теоретико-методичних досліджень щодо впливу іноземних інвестицій на економіку, питанням соціально-економічного контексту, на жаль, приділено недостатньо уваги. Більш того, нині можна сміливо стверджувати, що у вітчизняній науці фактично відсутній базис, що стосується дослідження наслідків впровадження іноземних інвестицій у вітчизняну економіку. Саме це і актуалізує необхідність поглиблення наукових досліджень стосовно впливу іноземних інвестицій на соціально-економічний розвиток держав-реципієнтів.

Мета статті. Ідентифікувати концептуальні теоретичні аспекти впливу іноземних інвестицій на соціально-економічний розвиток агента-реципієнта.

Виклад основного матеріалу. Нагадаємо, що згідно з нормами чинного законодавства, а саме ст. 1 ЗУ "Про режим іноземного інвестування" від 19.03.1996 р. № 93/96-ВР (із змінами та доповненнями) "іноземні інвестиції –

цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту" (*кін. цит.*) [12].

Важливо відзначити, що вже тривалий час науковці з різних країн світу намагалися вивчити природу виникнення інвестицій та основні принципи функціонування інвестиційних процесів, а також дослідити їх вплив на національне господарство. Проте, при всій багатоаспектності вивчення інвестиційної діяльності, і досі залишається явно недостатнім наукова методологія, що стосується участі нерезидентів в економічних процесах, які відбуваються в державах-реципієнтах інвестицій.

Отже, нині важливо дослідити сутність та місце іноземних інвестицій у соціально-економічному розвитку держави, а також ідентифікувати основні шляхи підвищення контролю за їх залученням.

Загальнопоширеною є точка зору про те, що вітчизняна економіка потребує залучення інвестицій [9-11], у т.ч. іноземних. Нині часто доводиться чути, що саме інвестиції є пріоритетним джерелом фінансового забезпечення для України. Таким чином, аналіз сучасних наукових робіт дає нам підстави заявити, що в більшості випадків, твердження про те, що саме іноземні інвестиції здатні кардинально покращити економічну ситуацію в нашій державі, є традиційними.

Буде справедливим відзначити, що існують і дещо альтернативні точки зору щодо корисності використання інвестицій в контексті економічного розвитку [13;14], проте таких думок небагато.

Виходячи із вищезначеного, можна впевнено стверджувати, що надходження іноземних інвестицій є позитивним явищем, однак надзвичайно важливим є і те, на яких умовах це буде здійснюватися. При цьому потрібно пам'ятати, що потенційні вигоди та / або виграші іноземних інвесторів в результаті інвестування майже завжди перевищують їхні потенційні соціально-економічні ризики. Звідси вважаємо, що на сьогодні особливу увагу потрібно звертати на "якість" іноземних інвестицій. Через те, що нині

досить часто виникають аргументи, що свідчать про наявність соціально-економічних загроз, які генерують іноземні інвестиції.

Зрозуміло одне – науковцям потрібно припинити спекулювати лише на позитивних аспектах іноземних інвестицій, а варто розпочати детальну ідентифікацію основних проблем, ризиків та деформацій, які приховують у собі інвестиції агентів-донорів. Особливе місце серед яких варто відвести саме дисфункційним моделям економічної поведінки.

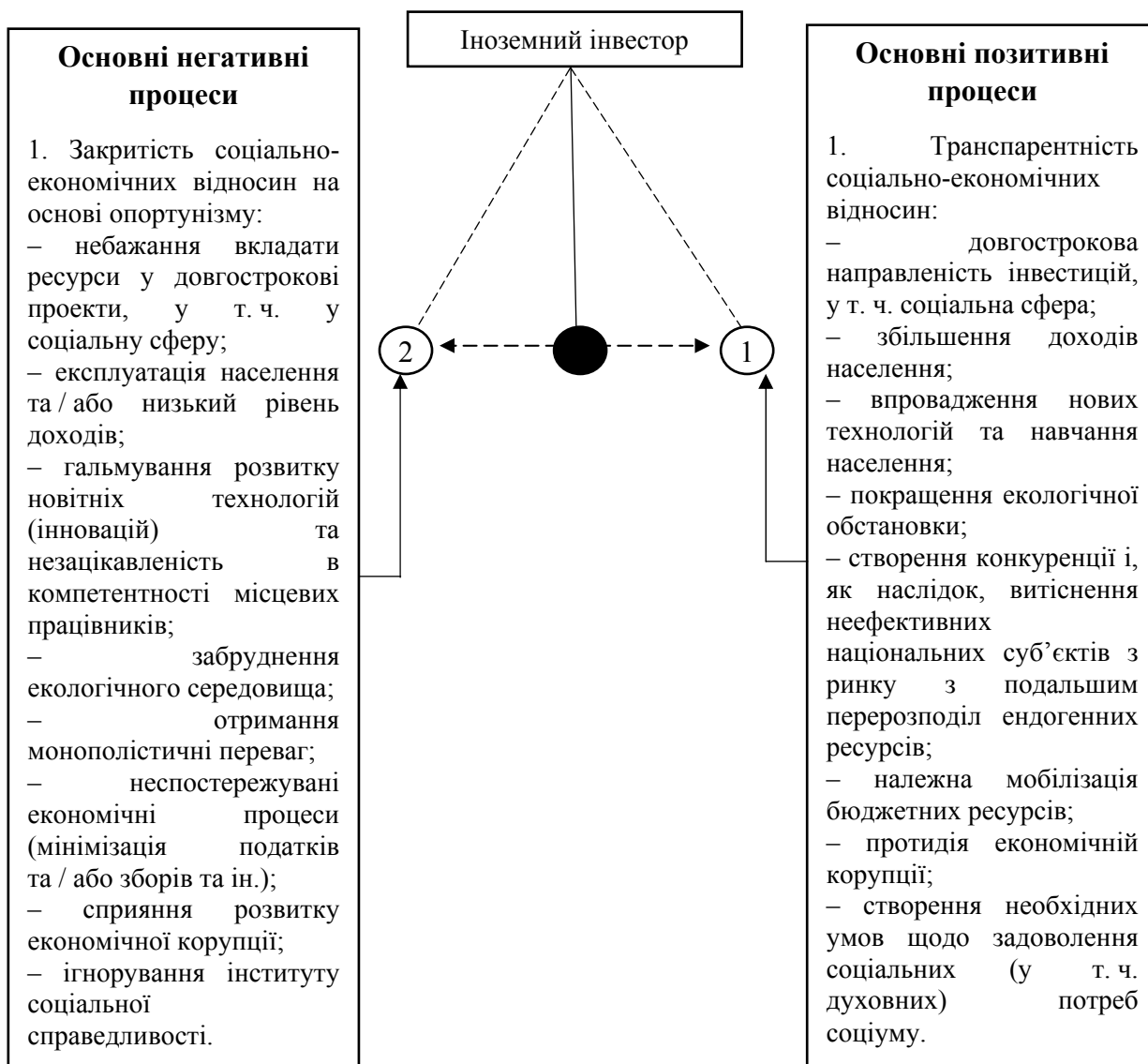
Важливо відзначити, що, залучаючи в економіку ті чи інші іноземні інвестиції, органи державної влади повинні в обов'язковому порядку намагатися органічно їх поєднати із внутрішніми інвестиціями, які сформувалися в середині країни. За таких умов, зростає необхідність забезпечення інвестиційного балансу між внутрішніми та зовнішніми інвестиціями, де навіть незначне посилення ролі іноземних інвестицій повинно гарантувати врахування соціально-економічних інтересів держави-реципієнта. В іншому випадку, на нашу думку, ібудемо постійно зіштовхуватися з соціально-економічними дисфункціями.

Не слід вважати, що в результаті впровадження іноземних інвестицій можна одразу отримати, як-то кажуть, "під ключ" розвинуту економіку. Не заперечуємо те, що іноземні інвестиції сприяють тому, що держава-реципієнт потенційно може збільшити масштаби експортного ринку товарів, робіт та / або послуг і, як результат, відбудеться забезпечення збільшення надходження до бюджетів різних рівнів, але в реальному житті може бути і інакше – дисфункційні економічні явища опортуністичного характеру здатні створити складну соціально-економічну обстановку.

Іншими словами, ризики, що виникають під час залучення іноземних інвестицій досить різноманітні. Однак наголошуємо, що серед них особливе місце займають саме соціально-економічні фактори, оскільки іноземні інвестори, як правило, не бажають активно інвестувати в довгострокові проекти, у т. ч. ті, що стосуються соціальної сфери.

Спираючись на соціальну реальність та логіку аналізу впливу іноземних інвестицій на розвиток держави-реципієнта, типологію сучасних позитивних

ї та / або негативних процесів соціально-економічного характеру можна представити у вигляді специфічного "маятника іноземних інвестицій" (рис. 1).

Рис. 1. "Маятник іноземних інвестицій" в контексті розвитку соціально-економічних відносин в державі-реципієнті

Джерело: власні дослідження.

Потрібно відзначити, що рух "маятника іноземних інвестицій" як, до речі, і рух інших реальних маятників є завжди складним [15]. Саме тому, не можна закривати очі, на економічні протиріччя багатьох аспектів розвитку іноземної інвестиційної діяльності. Звідси, на нашу думку, ефективні

інвестиційні відносини можуть розвиватися лише з урахуванням взаємних інтересів на основі прагматичних принципів.

Хотілося б зауважити, що низький рівень ефективності іноземних інвестицій значною мірою обумовлений нестабільністю та невизначеністю в економіці, а також суперечливістю державної політики, у т. ч. в контексті законодавства. Все це обумовлює доцільність розробки комплексу заходів щодо прийняття ефективних рішень стосовно цих негативних явищ.

У процесі пошуку вирішення складних завдань, на особливу увагу, на нашу думку, заслуговує індикативне планування як основний дієвий інструмент регулювання (рис. 2). Якщо говорити коротко та конкретно, то, по суті, дане індикативне планування представляє собою специфічну діяльність органів державної та /або місцевої влади, що базується на основі соціально-економічних індикаторів, і яка направлена на орієнтацію суб'єктів ринку адекватно визначати траєкторію свого розвитку.

Отож, збільшення іноземних інвестицій не є панацеєю розвитку вітчизняної економіки. Більш того, цього явно недостатньо. Переконані, що лише індикативне планування здатне забезпечити позитивний і, головне, стійкий довготривалий ефект соціально-економічного розвитку агента-реципієнта (рис. 2).

Безперечно, що жодна система управління, навіть сама досконала, не може мати "готові рецепти" на усі випадки життя. Водночас очевидно, що ідентифікований порядок дій у вигляді індикативного планування може блокувати спроби розвитку неконсенсуальних концепцій щодо еволюції соціально-економічної сфери, у т. ч. у вигляді опортуністичних моделей поведінки в інституційному просторі.

Індикативне планування по суті дозволяє виявляти критичні точки, які знаходяться поза увагою агентів ринку. Сутність обґрунтування індикативного планування передбачає ідентифікацію факторів та цілей соціально-економічного розвитку, а також розробку інституціональних підсистем стосовно реалізації запланованих цілей.

Взагалі, на нашу думку, державний контролінг іноземних інвестицій дозволяє своєчасно ідентифікувати потенційні прояви дисфункційних економічних процесів, а також створює умови для накопичення інформації стосовно розвитку екзогенних детермінант.

Рис. 2. Інституційна модель динамічного індикативного планування в контексті залучення іноземних інвестицій

Джерело: власні дослідження.

Взаємодію з агентами-донорами інвестицій слід вибудовувати, виходячи із задач реалізації вітчизняних стратегічних пріоритетів, а також забезпечення державних соціально-економічних інтересів. У цьому зв'язку, на нашу думку, доцільно звернути увагу на проблеми створення механізмів протидії опортуністичним моделям поведінки агентів ринку на основі реінвойсингу (під дефініцією "реінвойсинг" слід розуміти завищення або заниження ціни товару та/або робіт і послуг) шляхом використання суб'єктів-нерезидентів, які перебувають в офшорі, але водночас, через

складну систему опортуністичних хитрощів досить часто підконтрольні вітчизняним агентам ринку.

Помітним аспектом є те, що формально, як правило, економічні операції із використанням реінвойсингу відбуваються в рамках чинного законодавства, а тому усі заходи органів влади щодо протидії таким дисфункціям є недостатньо дієвими.

На фоні нестабільної соціально-економічної ситуації, ідентифікація зв'язків між агентом-донором та агентом-реципієнтом під час інвестиційної діяльності є непростим завданням, у т. ч. з огляду на об'єктивні фактори: 1) процедури доказу проведення дисфункційної економічної поведінки нерезидентами є обмеженими в контексті особливостей законодавства інших держав (такі процедури мають відбуватися неухильно у відповідності до міжнародного співробітництва); 2) ефективний державний контролінг фінансово-економічних операцій іноземних інвесторів, на предмет ідентифікації ознак реінвойсингу, вимагає серйозних трансакційних витрат; 3) доведення винуватості агентів-донорів стосовно їхньої участі в опортуністичних та / або неспостережуваних процесах, враховуючи специфіку вітчизняного законодавства, є проблематичним.

Таким чином, очевидно, що нині іноземні інвестиції можуть використовуватися як інструмент виведення та/або легалізації фінансово-економічних ресурсів. Саме тому, участь нерезидентів в розвитку економіки вимагає не лише уваги, а й поглибленого науково-практичного вивчення.

Необхідно відзначити, що пошкодження інформаційних моделей в економіці шляхом використання складних організаційно-управлінських систем за участі агентів-донорів інвестицій: 1) формує у соціумі по суті "тунельний погляд" на іноземні інвестиції: прийнято бачити лише позитивні аспекти; 2) створює додаткові проблеми для органів влади щодо забезпечення ефективної системи контролю за ризикованими суб'єктами господарювання (у т. ч. в контексті мінімізації та / або ухилення від сплати податків); 3) створює передумови для перешкод стосовно формування

ефективної координації дій в контексті прийняття результативних управлінських рішень.

Переконані, що сучасні умови вимагають проведення політики направленої на "м'яке" примушення інвесторів-донорів, які виявили бажання здійснювати діяльність в нашій державі, реєструватися на території України (так, як це, до речі, відбувається з іноземними банками та ін.). А інакше, ми будемо постійно зіштовхуватися із соціально-економічними проблемами у вигляді різноманітних форм опортуністичних моделей поведінки.

Очевидно, що запровадження ефективної парадигми управління іноземними інвестиціями потребує використання випереджуючих підходів у системі державного контролю. Саме ці обставини актуалізують концептуальний системний підхід щодо ідентифікації проблем динамічного індикативного планування в контексті гносеологічного аналізу діяльності іноземних інвесторів на території нашої держави.

Вважаємо, що динамічне індикативне планування може бути використане як дієвий аксіологічний інструмент ідентифікації та / або попередження дисфункційних соціально-економічних процесів. Водночас, конфронтація інтересів суб'єктів інвестиційних взаємовідносин часто-густо може призводити до соціально-економічних патологій, у т.ч. щодо забезпечення стійкості системи управління. Варто відзначити, що найбільшою проблемою сучасних наукових досліджень та / або рекомендацій є те, що вони, переважною мірою, розглядають іноземні інвестиції, як правило, в статичному режимі, тоді як реальні інвестиційні процеси практично завжди супроводжуються мінливими соціально-економічними ризиками та / або небезпеками. Особливу увагу тут слід звернути і на те, що в результаті запровадження іноземних інвестицій, соціально-економічний трек знаходиться у постійному динамізмі, а відтак, з об'єктивних причин, виникають серйозні труднощі стосовно прорахунку потенційних інституційних ризиків, у першу чергу, для агентів-реципієнтів.

Наголошуємо, що на сьогодні цілком природним та достатньо логічним є питання: як державі ефективно використовувати ресурси, які надходять у вигляді іноземних інвестицій?

В сучасних умовах постіндустріального розвитку на це питання немає простої та однозначної відповіді, оскільки формальне "вприскування" чужоземних ресурсів в економіку не обіцяє отримання значних прибутків, проте водночас може породжувати колосальні соціально-економічні проблеми. Інакше кажучи, іноземні інвестиції самі по собі ніколи не здатні виступити повноцінним інструментом переходу до підвищення якості життя соціуму.

Ще раз акцентуємо увагу на тому, що на сьогодні все більш очевидним стає те, що саме індикативне планування здатне створити можливості до якісно нового розвитку соціуму у майбутніх періодах. Цей аспект, у першу чергу, стосується вітчизняного сировинного сектора економіки, який по суті більшою мірою контролюється іноземцями.

У реальному житті іноземний інвестор, створюючи додаткові робочі місця, у т. ч. на основі нових технологій, одночасно, як правило, знищує інші робочі місця та / або створює серйозні диспропорції у кваліфікаційній структурі. Прикладів таких чимало. Взяти хоча б вітчизняну аграрну сферу, де сучасні технології та потужна техніка з року в рік скорочують робочі місця. Переконані, що індикативне планування має об'єктивні передумови щодо вирішення і цієї проблеми.

Очевидно, що засади індикативного планування стосовно впровадження іноземних інвестицій повинні систематично вдосконалюватися та випереджати суспільні очікування від ринково-орієнтованих трансформацій. Виступаючи драйвером соціально-економічного розвитку, іноземні інвестиції повинні в обов'язковому порядку підкріплюватися заходами соціального аспекту.

При цьому, на нашу думку, доречно визначити кілька рівнів індикативного планування, наприклад: планування загального розвитку

держави (тобто перспективні плани на кілька років); регіональне та / або галузеве планування (планування, яке охоплюватиме окремі регіони та галузі народного господарства); планування соціально-економічного розвитку суб'єктів господарювання (індивідуальний захист від соціально-економічних моделей опортуністичної поведінки).

Отож, резюмуючи зазначене щодо ролі іноземних інвестицій як фактора соціально-економічно розвитку, варто відзначити, що вітчизняні інституційні умови функціонування економіки часто-густо перешкоджають соціуму отримувати реальну інформацію стосовно діяльності іноземних інвесторів, не кажучи вже про особливості та тонкощі проведення опортуністичних економічних операцій, які в багатьох випадках використовують нерезиденти. Переконані, що навмисне пошкодження інформаційних масивів може бути інструментом максимізації вартості агентів-донорів за рахунок агентів-реципієнтів.

Безперечно, що повна ліквідація негативних аспектів від діяльності іноземних інвесторів неможлива, оскільки опортуністичні дії агентів ринку є іманентним фактором ринкової економіки. Разом з тим, буде не зайвим відзначити, що формування стейкхолдерами мотиваційних детермінант для іноземних інвесторів може створити належне інституційне середовище, яке протидіятиме опортуністичним моделям економічної поведінки.

Висновки. Встановлено, що непередбачуваність соціально-економічної кон'юнктури, в т. ч. у поєднанні з ненадійним інституційним середовищем, створює умови для ризиків під час впровадження іноземних інвестицій.

Відзначено, що найбільшими небезпеками соціально-економічного розвитку від іноземного інвестування є загрози стосовно забезпечення узгодженого та гармонійного поєднання інтересів агента-реципієнта та агента-донора. Підкреслено, що орієнтація іноземних інвестицій відбувається більшою мірою у сировинний сектор вітчизняної економіки.

За результатами опису інституційної моделі оптимізації соціально-економічної диференціації встановлено, що забезпечити чіткість та дієвість

іноземного інвестування можливо за рахунок індикативного планування. При цьому індикаторами такого планування можуть виступати відносні та / або абсолютні показники стійкості соціально-економічного розвитку.

Переконані, що концепт динамічного індикативного планування щодо ефективного залучення іноземних інвестицій здатний сформувати сприятливе соціально-економічне середовище, у т. ч. в контексті активної діяльності соціуму.

Література

1. Вільямсон О. Економічні інституції капіталізму: фірми, маркетинг, укладання контрактів. Київ : АртЕк, 2001. 472 с.
2. Laffont J.-J., Tirole J. A Theory of Incentives in Procurement and Regulation. Cambridge, MA: MIT Press, 1993. 731 p.
3. Milgrom P., Roberts J. Economics, organization and management. Pearson; 1st edition, 1992. 621 p.
4. Samuelson P., Nordhaus W. Economics. McGraw Hill, 2009. 744 p.
5. Hernando De Soto. The Other Path: The Economic Answer to Terrorism. Basic Books, 2008. 352 p.
6. Stigler G. The Theory of Economic Regulation. *Bell Journal of Economics*. 1971. Vol. 2. P. 3 – 21.
7. Hillman A. Public Finance and Public Policy: Responsibilities and Limitations of Government. Cambridge University Press, 2009. 870 p.
8. Завербний А. С. Проблеми та перспективи інвестиційного забезпечення українських підприємств за євроінтеграційних умов. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2021. № 3 (1). С. 153–160.
9. Касянок К. Г. Теоретичні засади формування інституційно-економічного механізму залучення прямих іноземних інвестицій. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 22. С. 52–58.
10. Мельник Т.М., Касянок К. Г. Проблеми залучення та використання іноземних інвестицій в економіці України. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2017. № 1. С. 253–270.

11. Носова О. В. Прямі іноземні інвестиції ТНК як фактор інноваційного розвитку. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2021. Вип. 100. С. 45–56.

12. Закон України "Про режим іноземного інвестування" від 19.03.1996 р. № 93/96-ВР (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.12.2022).

13. Брайловський І. А. Інвестиційна діяльність і економічний розвиток: методологічний аспект: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. Донецьк : Донец. нац. ун-т., 2010. 20 с.

14. Семцов В. М. Інституціоналізація організаційно-поведінкових змін у діяльності підприємств аграрної сфери України: концепт неспостережуваних економічних процесів: монографія. Вінниця: ФОП Рогальська І. О., 2018. 480 с.

15. Челомбійко В.Ф. Геометричне моделювання коливання сферичного маятника. *Біоніка інтелекту*. 2016. № 1 (86). С. 43–46.

References

1. Williamson, O. (2001), *Ekonomichni instytutsii kapitalizmu: firmy, marketynh, ukladannia kontraktiv* [Economic institutions of capitalism: firms, marketing, concluding contracts], ArtEk, Kyiv, Ukraine.
2. Laffont, J.-J. and Tirole, J. A. (1993), *Theory of Incentives in Procurement and Regulation*, MA: MIT Press, Cambridge, Great Britain.
3. Milgrom, P. and Roberts, J. (1992), *Economics, organization and management*, Pearson, London, Great Britain.
4. Samuelson, P. and Nordhaus, W. (2009), *Economics*, McGraw Hill, New York, USA.
5. Hernando De Soto, (2008), *The Other Path: The Economic Answer to Terrorism*. Basic Books, New York, USA.
6. Stigler, G. (1971), "The Theory of Economic Regulation", *Bell Journal of Economics*, vol. 2, pp. 3–21.

7. Hillman, A. (2009), *Public Finance and Public Policy: Responsibilities and Limitations of Government*, Cambridge University Press, Cambridge, Great Britain.

8. Zaverbnyi, A. S. (2021), “Problems and prospects of investment support of Ukrainian enterprises under the conditions of European integration”, *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku*, vol. 3, pp. 153–160.

9. Kasyanok, K. G. (2018), “Theoretical foundations of the formation of the institutional and economic mechanism of attracting foreign direct investments”, *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, vol. 22, pp. 52–58.

10. Melnyk, T. M. and Kasyanok, K. G. (2017), “Problems of attracting and using foreign investments in the economy of Ukraine”, *Marketynh i menedzhment innovatsij*, vol. 1, pp. 253–270.

11. Nosova, O. V. (2021), “Direct foreign investments of TNCs as a factor of innovative development”, *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V.N. Karazina*, Issue 100, pp. 45–56.

12. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine "On the Foreign Investment Regime", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed 09 December 2022).

13. Brailovsky, I. A. (2010), “Investment activity and economic development: methodological aspect”, Ph.D. Thesis, Economic theory and history of economic thought, Donetsk National University, Donetsk. Ukraine.

14. Semtsov, V. M. (2018), *Instytutsionalizatsiia orhanizatsijno-povedinkovykh zmin u diial'nosti pidpriemstv ahrarnoi sfery Ukrainy: kontsept nesposterezhuvalnykh ekonomichnykh protsesiv* [Institutionalization of organizational and behavioral changes in the activities of enterprises of the agrarian sector of Ukraine: the concept of unobserved economic processes], FOP Rohal's'ka I. O., Vinnytsia, Ukraine.

15. Chelombitko, V. F. (2016), “Geometric modeling of the oscillation of a spherical pendulum”, *Byonyka yntellekta*, vol. 1 (86), pp. 43–46.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2022 р.